

USMERJENOST PUBLIKACIJ KRANJSKE KMETIJSKE DRUŽBE V LETIH 1770 DO 1779

EMA UMEK

Dne 26. oktobra 1767 je bilo v Ljubljani ustanovno zborovanje Družbe za kmetijstvo in koristne spretnosti pod predsedstvom deželnega glavarja Henrika grofa Auersperga. Na tem zborovanju so določili program za delo družbe, ki je obsegal več točk; s drugim naj bi se družba ukvarjala tudi s teoretičnimi vprašanji gospodarstva. Razpisovala naj bi nagradne teme glede na deželne potrebe in izdajala naj bi vsako leto za svoje člane publikacijo, v kateri bi objavljali poročila zborovanj, spomenice, najboljše odgovore na nagradne teme in poročila o poskusih. Ta program je potrdil tudi dvorni dekret s pristavkom, poslati na vpogled in v potrditev.¹

Do realizacije programa je prišlo šele po nekaj letih družbinega delovanja z izdajanjem občasne publikacije z naslovom *Sammlung nützlicher Unterrichte*. Izšli so vsega skupaj štiri zvezki: I. zvezek z letnico 1770, II. zvezek leta 1771, III. zvezek leta 1776, IV. pa leta 1779. Ta je doživel tudi ponatis istega leta z naslovom *Neue Sammlung nützlicher Unterrichte*.

Sodelavci publikacij Kmetijske družbe niso bili omejeni le na člane družbe s kranjskega teritorija, ampak so mednje prištevali tudi ugledne ljudi iz drugih dežel. Tako so sodelovali med drugim: Karel pl. Zallheim, ki je bil leta 1760 učitelj kameralističnih in policijskih ved na dunajskem Terezijanišču, leta 1776 sekretar Ekonomske družbe na Dunaju, od leta 1777 dalje pa redni učitelj kmetijstva na dunajski visoki šoli; Jožef Beckmann, ki je bil redni profesor ekonomije v Göttingenu, član cesarske akademije za prirodoslovje in član norveške kraljevske akademije; Ivan Friderik Krieger (Kryger), ki je bil kraljevi komerčni svetnik na Švedskem in član mnogih akademij znanosti v Evropi; Franc Grisellini, po rodu Benečan, tajnik Kmetijske družbe v Milanu, član kraljevih akademij v Lyonu, Londonu in Kmetijskih družb v Bernu in Gorici. Teritorialno široko zasnovan krog sodelavcev publikacij je omogočil, da so našle v njih odmev vse tiste ideje in ekonomske teorije, ki so prevevale druge evropske dežele v prvi polovici XVIII. stoletja in dobile svoj zapozneli odziv tudi na Kranjskem.²

Ekonomske teorije so zastopane predvsem v treh člankih. Ivan Friderik Krieger je prejel družbino nagrado 28. decembra 1772 za najboljši odgovor na razpisano nagradno temo: S kakšno pragmatično zakonodajo naj bi se dosegle v neki državi najnižje cene žitaric?

Njegov nagrajeni odgovor in pohvaljeni odgovor Franca Grisellinija na isto temo sta objavljena v III. letniku *Sammlung nützlicher Unterrichte*. V naslednjem IV. letniku je članek I. F. Kriegerja: Razmerje med količino denarja v državi in številom ljudi ter količino blaga.³

Fiziokratske misli srečujemo v vseh sestavkih. »Zemlja je edini vir vseh naših potreb in uspehov in edina pot, da se poveča bogastvo držav je, da se izkoristijo vsa zemljišča za povečanje proizvodov za nadaljnjo predelavo.«⁴ Zemlja je edini vir pravega bogastva naroda, kmetijstvo edina veda, ki ga lahko poveča. Zato je osnovni zakon vsake vlade, da jo mora ščititi in večati. Ker je fiziokratom zemlja edini vir bogastva, zato vse, kar škoduje kmetijstvu, škoduje državi (*Pauvre paysan, pauvre royaume; pauvre royaume, pauvre roi*). Kmetijstvo se mora protekcionirati, država ga mora podpirati enako kot manufakture. Temu se mora prilagoditi tudi državna zakonodaja. S tega vidika izvirajo vsi ukrepi, ki jih predvidevajo za izboljšanje kmetijstva. Zato je potrebna koncentracija zemljiške posesti, kjer bi se lahko uporabljale boljše metode in razdelitev srenjskih pašnikov ter njihovo kultiviranje. Kmeta tlačana je treba izobraziti, kajti le razsvetljen kmet bo bolj goreč za kmetijstvo. Odpraviti se mora nevoljništvo, ki ga je treba imeti za posledico barbarskih stoletij. Tlačan mora priti v položaj, ki mu ga daje narava, dati mu je treba vse prednosti in pravice človeštva. Vzor vladarja, ki je pospeševal kmetijstvo in skrbel za podložnike, je bil Henrik IV. in njegov minister Sully.⁵

Blaginja družbe ne izvira iz vlade, pač pa iz družbe same. Da pa se poveča blaginja, je potrebna svobodna trgovina, ukinitev vseh zakonov, ki omejujejo svobodo kmeta in meščana. Svobodna trgovina je zakon narave, »ordre naturel«, ki je izhodišče vseh družbenih in državnih nauk fiziokratov. Najvišji zakon naravnega reda je pravica samohrane posameznika, iz česar se izvajajo tudi pravica osebne lastnine, lastnine zemljišča in pridelka, ki ga pridobi iz zemljišča. Ravno iz tega poudarjanja osebnih pravic pa izhaja tudi poudarjanje gospodarske svobode, s čimer pa so fiziokrati v nasprotju z merkantilizmom, ki jo omejuje. Država naj bi bila branilec individualnih pravic, v čemer so fiziokrati nadaljevalci idej Johna Locka.⁶

Ljudje iščejo v skupnem življenju predvsem varnost lastninske pravice, kar je osnovni zakon njihove združitve, zato tudi gosposki poverijo zaščitniško moč. Toda, kot pravi Quesnay, zato ne smejo izgubiti pravico na življenjsko vzdrževalnino (*droit naturel à la substance*). Zato mora vladar dovoliti svobodo trgovine, ki pospešuje kmetijstvo, povečuje bogastvo, pomnožuje prebivalstvo, obrt, obtok denarja, od česar je odvisna sreča, moč in oblast države. Ali kot pravi v članku Grisellini: »Tožbe o pomanjkanju žita niso nastale prej, preden niso postavili nasproti naravni svobodi kmeta in meščana zakone, ki so s pogostimi ukazi in prepovedmi, carinami in nakladami ovirali kmetijstvo. Primerne žitne cene se dosežejo edino le s svobodno trgovino.« V razmerju svobode se dohodki povečajo po političnem aksiomu, da, kjer je več svobode, je več trgovanja s kmetijskimi pridelki in tam je tudi več bogastva.⁷ Vse te misli izražajo vpliv francoskih fiziokratov Beausobra, del markiza Mirabeauja, Mercier de la Rivière in dela Avis au Peuple. Svoboda trgovine tako pospešuje kmetijstvo, da nastaja tisto obilje, ki povzroča, da izvoz presega uvoz.

Ideal države je rimska republika, v kateri je bilo poljedelstvo v veliki časti. Krieger tudi postavlja za vzor rimsko republiko, kjer je bilo obilje, dokler je skrbela, da si je pridobila poljedelske province.⁸ Vsa doba od rimske republike dalje je barbarska, ker se je kmetijstvo imelo za sramoten posel. Sedaj se stanje boljša, »kajti vede, ki so dale človeštvu sijajen videz, niso več snov za uporabo naših talentov, temveč so si postavile praktične znanosti za svoj cilj. Glede na ta naravni značaj našega časa lahko imenujemo naš čas razsvetljeni čas.«⁹

Sreča države sloni na ravnotežju denarja nasproti množini ljudi in blaga. Najbogatejša je tista država, ki ima največ prebivalcev, ker se blago pridobiva s pridnostjo prebivalcev. Če se dohodki države večajo z drugimi sredstvi kot z večanjem v proizvodnji hrane, tedaj mora cena delavčeve mezde naraščati zaradi spremenjenega ravnovesja med denarjem, blagom in prebivalci. Vsaka obogatitev države, ki ne izvira iz povečanega števila prebivalstva in blaga, je škodljiva, ker je vzrok razkošju, ki povzroča, da domači izdelki ne najdejo doma več kupca. Posledica tega je propadanje delavnosti, zmanjšanje izvoza in števila delavcev. Nezaposlenost delavcev pa povzroča padanje populacije.¹⁰

Grisellini povzema teorijo o ceni blaga po Montesquieuju, ki pravi, da se višina cene dožene iz medsebojnega razmerja med koli-

čino denarja in količino blaga v prometu. Torej temelji cena blaga na redkosti blaga ali na njegovem razmerju nasproti drugemu blagu. Cena je sorazmerna glede na količino blaga in porabo, je razmerje med ponudbo in povpraševanjem, med prodajalcem in kupcem. Cene življenjskih proizvodov naj bodo merilo manufaktur, ročnih del in mezd. Zato, če je cena življenjskih sredstev visoka, so v istem sorazmerju tudi delavske mezde. V tem Grisellini ponavlja Quesnayevo misel, da je denar mera za »constater la valeur des commerciables.«¹¹

Iste misli prevzema Krieger v svojih dveh člankih. Cena blaga temelji na množini denarja; cena in denar pa sta v sorazmerju do števila prebivalstva. Denar je splošno merilo, s katerim se meri delo in blago. Denar, blago in prebivalci morajo biti v državi v sorazmerju. Če bi se to sorazmerje porušilo s tem, da se povečuje denarni obtok, a se obenem ne poveča proizvodnja hrane, bi sledil propad obrti. Zato je škodljivo, če se država bogati z drugimi sredstvi kot s tem, da se pomnoži prebivalstvo in blago. Srednjo ceno življenjskih sredstev je mogoče obdržati le s svobodno trgovino.¹²

Tudi fiziokratsko shemo o razdelitvi družbe na proizvajalni, posestniški in sterilni razred najdemo v Grisellinijevem delu. Družbo deli na dva razreda: razred zemljiških posestnikov in kmetov, ki skušajo dvigniti cene življenjskih potrebščin, in razred obrtnikov, delavcev, ki žele dobiti ta sredstva po najnižji ceni.¹³

Iz navedenih razprav F. Grisellinija in I. F. Kriegerja jasno odseva smer prehodne dobe med merkantilizmom in fiziokratizmom, zastopnikov struje tako imenovanih reformističnih merkantilistov, kamor se prištevajo J. T. Melon s svojimi deli *Essai politique sur le commerce*, 1734, Montesquieu z *Esprit des Lois*, 1748, *Considération sur les causes de la grandeur des Romains et de leur décadence*, 1734 in *Essai de Mr. Bertrand sur l'Esprit de la Législation pour encourager l'Agriculture*, Mirabeau z *L'ami des hommes*, 1750, *Philosophie rurale*, 1760, *De l'Impôt*, dalje zastopnikov fiziokratizma de Pont de Nemours, Mercier de la Rivière, *L'ordre naturel et essentiel des sociétés politiques*, 1767 ter člankov iz Enciklopedije. Dela navedenih piscev se često citirajo v razpravah, objavljenih v družbinih publikacijah.¹⁴

Publikacija *Sammlung nützlicher Unter-richte* je bila omejena na ozek krog bralcev. Zato je družba zaprosila še za dovoljenje za izdajanje periodičnega časopisa. Prednost časopisa bi bila v tem, da bi zajel širši krog

bralcev. Vsebinsko časopisa naj bi izpolnjevale predvsem odločbe, patenti, ki jih mora vsak poznati, objave poskusov družbe, ljubljanske tržne cene in poučni sestavki o poljedelstvu in živinoreji. Prva številka časopisa *Wöchentliches Kundschaftsblatt* je izšla 7. januarja 1775 in je prvi tednik za gospodarstvo in politiko na Slovenskem. Izdajanje časopisa je prevzel ljubljanski tiskar Friderik Egger. Vsebina II. letnika je postala bolj pestra. Pjavijo se novi članki o teoretičnih vprašanjih, o ekonomiji, članki humoristične vsebine, poročila o knjigah, ki so izšle, pregled političnih dogodkov doma in po svetu. Vzrok za spremembo v vsebini lista je tičal v upanju, da bo pestra vsebina lista pritegnila več bralcev. Kajti »le poučni predlogi so preveč suhoparni, da bi pritegnili pozornost bralcev«. A kljub vsem prizadevanjem je bil list obsojen na neuspeh zaradi premajhnega zanimanja zanj. Dne 28. decembra 1776 je izšla zadnja številka *Wöchentliches Kundschaftsblatta*.¹⁵

Kmetijska družba na Kranjskem je s svojimi publikacijami orala ledino na polju teoretične misli v ekonomskih doktrinah tedanje dobe. Seznanjala je krog bralcev s fiziokrat-skimi idejami, ki so gospodovale v Evropi v sredini XVIII. stoletja. Bila je edina kmetijska družba v okviru avstrijskih dežel, ki je izdajala svoje publikacije.¹⁶ Vendar so bile le-te omejene na zelo ozek krog ljudi, o katerih pravi pisec v *Wöchentliches Kundschaftsblattu*, da »čitajo in slišijo ali pa ne, a ostanejo pri starih navadah; iz tega ne sledi nič drugega, kakor da se najlepši osnutki pogreznejo v pozabo.«¹⁷

OPOMBE

Viri in literatura:

Bleiweis J., *Historische Skizze der k. k. Landwirtschafts-Gesellschaft in Krain von ihrer Entstehung bis zum Jahre 1854*, Lj. 1854. — Blei-

weis J., *Zgodovina c. kr. kmetijske družbe*, Lj. 1855. — Bleiweis J., *Zgodovinske črtice važnejšega delovanja c. kr. kmetijske družbe na Kranjskem od pričetka njenega delovanja v l. 1767 do konca l. 1867*, Lj. 1867. — Rosenberg D., *Istorija političke ekonomije*, Beograd 1949. — Gide Ch. — Ch. Riste, *Istorija ekonomskih doktrina od fiziokrata do naših dana*, 3. izd., Beograd 1921. — Oncken A., *Geschichte der National-Ökonomie I.*, 3. izd., Leipzig 1922.

1. RK, lit. A 1/1, 26. 10. 1767, 31. 12. 1767 (Arhiv Slovenije, Ljubljana). — 2. Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich*, Wien 1859. — 3. Krieger I. F., *Ob und durch was für eine pragmatische Gesetzgebung in einem grossen Staat, welcher aneinander hängt, und fahrbahre Strassen sowohl, als schiffreiche Flüsse hat, der Gefahr des Abganges und der übermassigen Preissteigerung der zum täglichen Lebensunterhalt erforderlichen Körner, am sichersten, und standhaftesten vorgebogen werden möge, dass damit der Ackerbau am lebhaftesten befördert, und der billigste stette Mittelpreis erwirkt werde: dann ob, und wie die allenfalls an einem oder anderen Theile des Staats anhangende See, in ein- oder anderen Theile, einen Einfluss haben möge?*, Sammlung nützlicher Unterrichte, (SNU) III, str. 1—41; članek Grisellini F. z istim naslovom SNU III., str. 42—100; Krieger I. F., *Von dem Verhältnisse der Menge des Geldes in einem Staat, gegen die Menge der Menschen und Waaren*, SNU IV., str. 157—174. — 4. *Wöchentliches Kundschaftsblatt* (WK) 1775, str. 819. — 5. Grisellini F., SNU III. — 6. Grisellini F., SNU III., Krieger I. F., SNU III. — 7. Grisellini F., SNU III. — 8. Krieger I. F., SNU III. — 9. Grisellini F., SNU III. — 10. Krieger I. F., SNU IV. — 11. Grisellini F., SNU III. — 12. Krieger I. F., SNU III., SNU IV., Grisellini F., SNU III. — 13. Grisellini F., SNU III. — 14. Oncken A., o. d., str. 265. — 15. RK, lit. I 1/1, 12. 2. 1774, 7. 5. 1774, WK 30. 3. 1776, 28. 12. 1776. — 16. F. B. Hermann's, *Reisen durch Österreichs, Steyermark, Kärnten, Krain, Italien, Tyrol, Salzburg und Baiern im Jahre 1780*, II., Wien 1781, str. 20. — 17. WK 30. 3. 1776.